

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri ¹

Ebru ÇANAKÇI
Orcid: 0000-0001-6955-0340
ebrucanakkii@gmail.com

Mehmet Engin DENİZ
Orcid: 0000-0002-7930-3121
edeniz@yildiz.edu.tr

Öz

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık rollerinden hangilerini deneyimlediklerini incelemek ve deneyimledikleri siber zorbalık rollerine göre mağdur olma rolüne ilişkin görüşlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda internet aracılığı ile üniversite öğrencilerine araştırmacılar tarafından geliştirilen bir soru formu gönderilmiştir. Bu soru formuna 22 üniversite öğrencisi cevap vermiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel veriler analiz edilirken sözcük öbekleri ve cümleler, veri analiz birimi olarak kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre katılımcılar, siber zorbalık rollerinden en çok mağdur olma, daha sonra seyirci olma ve en az zorba olma deneyimini yaşamaktadır. Ayrıca, katılımcıların üçü (%13.64) siber zorbalıktaki tüm rolleri (mağdur, zorba, seyirci) deneyimlerken dördü (%18.18) siber zorbalıkta hiçbir rolü (mağdur, zorba, seyirci) deneyimlememiştir. Mağdur rolündekilerin zorba rolündekilere ilişkin olumsuz düşüncelere sahip oldukları, çoğunlukla olumsuz duygular hissettikleri ve çoğunlukla eyleme geçme bağlamında engelleme davranışı gösterdikleri görülmüştür. Zorba rolündekilerin ise mağdur rolündekilere yönelik olumsuz düşüncelere sahip oldukları, çoğunlukla olumsuz duygular hissettikleri ve mağdur rolünde olsalar çoğunlukla eyleme geçmeyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Seyirci rolündekilerin daha çok zorba rolündekilere ilişkin olumsuz düşüncelere sahip oldukları, olumsuz duygular hissettikleri ve mağdur rolünde olsalar çoğunlukla eyleme geçme bağlamında durumla ilgili başkalarıyla iletişime geçme davranışında bulunacakları tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Siber zorbalık, Siber zorbalık rolleri, Mağdur rolü, Zorba rolü, Seyirci rolü.

University Students' Views About Cyberbullying Roles

Abstract

This study was carried out in order to examine what cyberbullying roles university students experience and to understand their views on the role of being a victim according to the roles of cyberbullying they experienced. For these purposes, a questionnaire developed by researchers was sent to university students via the internet. 22 university students answered this questionnaire. Content analysis method was used in the analysis of the data.

¹ turkcess 2020 kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

When analyzing qualitative data, phrases and sentences were used as data analysis units. According to the findings of the study, university students experience being the victim of cyberbullying roles the most, being a bystander later and being the least bully. Moreover, according to the study findings, three (13.64%) of the participants experienced all roles in cyberbullying (victim, bully, bystander), while four (18.18%) did not experience any role (victim, bully, bystander) in cyberbullying. It was observed that those in the role of victim have negative thoughts about those in the role of bully, mostly feel negative feelings and show block behavior towards in the role of bully in the context of taking action. It was observed that those in the role of bully have negative thoughts about those in the role of victim, mostly feel negative feelings and if they are in the role of victim, they mostly will not to act in the context of action. It was determined that those in the role of bystander have negative thoughts about those in the role of bully, mostly feel negative feelings and if they are in the role of victim, they mostly will contact with other about situation in the context of the taking action.

Key Words: Cyberbullying, Cyberbullying roles, Victim, Bully, Bystander.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Giriş

Günümüzde teknolojideki gelişmeler, cep telefonu ve internet gibi araçlarla iletişim içerisinde olmayı da beraberinde getirmiştir (Türkileri-İnselöz & Uçanok, 2013). Buna paralel olarak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de internet ve sosyal medya kullanımı hızla artmaktadır (Karacı, Akyüz & Bilgici, 2017). Başka bir deyişle dijital teknolojiler, gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir (Yaman ve diğ., 2017). Gelişen iletişim teknolojileri ile beraber, gündelik hayatta var olan problemlerin bir kısmı ise sanal dünyaya yansımaktadır (Demir & Seferoğlu, 2016). Hatta bazen sadece teknolojik açıdan çevrimiçi olmak bile pornografi, madde kullanımı, şiddet gibi tehditlere davetiye çıkarmaktadır (Agatston, Kowalski & Limber, 2007). Yani, sosyal medya araçları, metin mesajları ve e-posta ile bir yandan diğerleriyle iletişim sürdürülürken diğer yandan bu araçlar, diğerlerine zarar verici amaçla kullanılabilir ve bu zarar verme durumu literatürde siber zorbalık olarak adlandırılmaktadır (Peker & Ekinci, 2016).

Siber zorbalık, başkalarına hem güç ve kontrol yoluyla zarar verme amacını taşıyan hem de bu amacı gerçekleştirirken teknolojiyi kullanan (Keith & Martin, 2005), internet veya kablosuz iletişim araçları aracılığıyla bir saldırgan veya zorba tarafından başlatılan istenmeyen ve uygunsuz sosyal davranışlardır (Piotrowski, 2012). Bu davranışlar, e-posta ve kısa mesaj ile gönderilen incitici mesajların ötesine geçerek tehdit, sosyal dışlama, dedikodu yayma ve karalayıcı görüntüler yayma gibi amaçlara da hizmet eder (Price & Dalgleish, 2010). Ayrıca bireyler sanal ortamda kimliklerini gizleyerek, anonimleşerek adeta görünmez olurlar (İsmayılzade, 2017). Zaten siber zorbalığın bu denli popüler ve çekici olmasının en önemli sebebi, teknolojinin sağladığı anonimlik (Price & Dalgleish, 2010). Son olarak siber zorbalığın geniş bir kitleye kısa sürede ulaşma, her an ortaya çıkabilme ve bu yüzden savunmasızlık algısı yaratma gibi rahatsız edici yönlerinin de olduğu bilinmektedir (Kowalski & Limber, 2007).

Özellikle 1990’lardan itibaren internet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber, bireysel kimlikler yeniden tanımlanmaya başlanmıştır ve yeni kimlikler inşa edilmiştir (Slater, 2004; akt. Yıldız, 2017). Bu kimlik değişimine paralel olarak siber zorbalıktaki rolleri tanımlamak mümkündür. Siber zorbalık ile geleneksel zorbalıktaki roller birbirine benzemektedir: Eziyet gören kişi “mağdur”; mağdura eziyet eden kişi “zorba”;

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

zorbalık olayına şahit olan kişi ise “seyirci”dir (Willard, 2005; akt. Aksaray, 2011).

Siber zorbalıkta mağdur rolündeki kişi, saygısızlığa, isim takılmasına, alay edilmeye, tehdit edilmeye ve başkaları tarafından yayılan dedikodunun konusu olmaya maruz kalmaktadır (Patchin & Hinduja, 2016). Bu kişi, zorba ile herhangi bir kişisel temas içerisinde bulunmasa bile psikolojik olarak zarar görmektedir (Erdur-Baker & Kavşut, 2007), yoğun negatif duygular hissedebilmektedir (Peker, 2015a; Sourander ve diğ., 2010), depresif belirtiler gösterebilmektedir (Wang, Nansel & Iannotti, 2010), akranları ile sorunlar yaşayabilmektedir ve baş ağrısı, tekrarlayan karın ağrısı, uyku güçlüğü gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir (Sourander ve diğ., 2010). Ayrıca, internette çok fazla zaman geçirmek, siber zorbalık mağduru olma durumunu etkileyebilmektedir (Smith ve diğ., 2008).

Siber zorbalıkta zorba rolündeki kişi, sanal ortamda negatif duygu yaşadığında saldırganca davranmaktadır (Peker, 2015a) ve daha az “barışçı olma” eğilimindedir (Büyükyıldırım & Dilmaç, 2015). Ayrıca bazen anonimleşerek tehdit, dışlama, dedikodu yayma amacıyla mesaj göndermektedir (Price & Dalgleish, 2010). Zorba rolündeki kişi, geçmişte geleneksel zorbalıkla karşılaşmış (Smith ve diğ., 2008; Ybarra & Mitchell, 2004), yüksek düzeyde hiperaktiviteye, davranış sorunlarına, düşük toplum yanlısı davranışlara (Sourander ve diğ., 2010) ve intihar eğilimine sahip olabilmektedir (Litwiller & Brausch, 2013). Ayrıca bu kişinin madde kullanma olasılığı da yüksektir (Litwiller & Brausch, 2013; Sourander ve diğ., 2010; Ybarra, Espelage & Mitchell, 2007; Ybarra & Mitchell, 2004).

Siber zorbalıkta seyirci rolündeki kişi, mağdur rolündeki kişi için utanç verici ve incitici olan durumu görüp izlemektedir ve bu kişi, mağdur ve/veya zorba tarafından tanınabileceği gibi hiç tanınmayan birisi de olabilmektedir (Slonje & Smith, 2008). Bu kişi, zorbalığı durdurma konusunda pasif konumdadır (Kurt-Demirbaş & Öztemel, 2019). Ayrıca bu roldeki kişi, zorba ya da mağdur rolündeki kişilere yardım ederek ya zorbalığı pekiştirmektedir ya da zorbalıkla ilgili sorunların çözülmesini sağlamaktadır (Uysal & Dinçer, 2012). Zorbalık davranışının incelendiği bir çalışmada da mağduru savunmanın zorbalık sıklığı ile negatif yönde ilişkili olduğu, zorbayı pekiştirmenin ise pozitif yönde ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca seyirci rolündekilerin zorbalığın sıklığını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Salmivalli, Voeten & Poskiparta, 2011). Yani, siber zorbalıkta seyircilerin empati ve işbirliği gibi sosyal becerilere sahip olması önemlidir (Jenkins & Nickerson, 2017). Bu yüzden siber zorbalıkta mağdur ve zorba rolündeki kişi kadar seyirci rolündeki kişi ve bu kişinin süreçteki duyguları, düşünceleri, davranışları önemlidir.

Zorbalık davranışının hangisinin basit bir şaka olduğunu ya da hangisinin ciddi şiddete dönüşme potansiyeli olduğunu ayırt etmek için hiçbir yöntem bulunmadığından araştırmaların siber zorbalık deneyimlerini analiz edecek şekilde gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir (Patchin & Hinduja, 2016). Bu doğrultuda gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık rollerinden hangilerini deneyimlediklerini incelemek ve deneyimledikleri siber zorbalık rollerine göre mağdur olma rolüne ilişkin görüşlerini anlayarak ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma sürecinde şu soruların cevapları aranmıştır:

1. Üniversite öğrencileri, siber zorbalıkta hangi rolleri deneyimlemişlerdir?

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

2. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta mağdur olma rolüne ilişkin deneyimleri var mıdır? Eğer var ise bu role ilişkin düşünceleri, duyguları ve davranışları nelerdir?
3. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta zorba olma rolüne ilişkin deneyimleri var mıdır? Eğer var ise zorba rolündeki kişilerin mağdur rolündekilere ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta seyirci olma rolüne ilişkin deneyimleri var mıdır? Eğer var ise zorba rolündeki kişilerin mağdur rolündekilere ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin görüşlerinin alındığı nitel bir araştırmadır. Araştırma grubu, veri toplama araçları, süreç ve verilerin analizine ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Araştırma Grubu

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerine araştırmacılar tarafından geliştirilen bir soru formu gönderilmiştir. Bu soru formuna bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenimine devam eden 22 üniversite öğrencisi cevap vermiştir ve dolayısıyla bu araştırma 22 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin 18'i (%81.82) kadın ve dördü (%18.18) erkektir; yaş ortalamaları 20.64'tür. Katılımcıların tamamı 22 kişi (%100), İstanbul'daki bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenimlerine devam etmektedir. Katılımcıların sekizi (%36.36) Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü'nde, 13'ü (%59.10) Yabancı Diller Eğitimi Bölümü'nde, biri (%4.54) Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü'nde öğrencidir. Katılımcıların 15'i (%68.18) 1. sınıf, ikisi (%9.09) 3. sınıf ve beşi (%22.73) 4. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların 22'sinin (%100), yani tamamının en az bir sosyal medya hesabına sahip olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Soru Formu. Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak ilgili alan yazın gözden geçirilerek araştırmacılar tarafından geliştirilen "Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri Soru Formu" kullanılmıştır. Bu soru formunda üniversite öğrencilerine öncelikle cinsiyetleri, yaşları, okudukları üniversite, bölüm ve sınıf düzeyleri ile sahip oldukları sosyal medya hesapları sorulmuştur. Ardından üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta mağdur olma rolüne ilişkin deneyimleri ile ilgili bilgi edinmek ve mağdur olma rolüne ilişkin görüşlerini anlamak amacıyla daha önce sosyal medya hesaplarının herhangi birinden saldırganlık (fiziksel, sözel, cinsel, duygusal vb.) içeren mesaj alıp almadıkları, cevapları evetse mesajı aldıklarında akıllarından neler geçtiği, mesajı aldıklarında neler hissettikleri ve mesajı aldıklarında neler yaptıkları sorulmuştur. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta zorba olma rolüne ilişkin deneyimleri ile ilgili bilgi edinmek amacıyla daha önce, kendilerinin birisine sosyal medya hesaplarının herhangi birinden saldırganlık (fiziksel, sözel, cinsel, duygusal vb.) içeren mesaj gönderip göndermedikleri sorusu sorulmuştur. Zorba olma deneyimini yaşayan katılımcılar var ise bu katılımcıların mağdur olma rolüne ilişkin görüşlerini anlamak amacıyla mesajı/mesajları gönderirken mağdura ilişkin düşüncelerinin ve duygularının neler olduğu soruları ile kendileri mesaj gönderdikleri kişi ya da kişilerin yerinde olsalar ve böyle bir mesaj alsalar neler yapacakları sorulmuştur. Son olarak üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta seyirci olma rolüne ilişkin deneyimlerinin olup olmadığını öğrenmek amacı ile daha önce, bir tanıdığının sosyal medya hesaplarının herhangi birinden

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

saldırganlık (fiziksel, sözel, cinsel, duygusal vb.) içeren mesaj alıp almadığı sorusu sorulmuştur. Seyirci olma rolünü deneyimleyen katılımcılar var ise bu katılımcıların mağdur olma rolüne ilişkin görüşlerini anlamak amacıyla tanıdığı kişi ya da kişiler bu mesajı aldıklarında kendilerinin neler düşündüğü, tanıdığı kişi ya da kişiler bu mesajı aldıklarında kendilerinin neler hissettikleri ve tanıdığı kişi ya da kişilerin yerinde olsalar bu mesajı aldıklarında kendilerinin neler yapacakları sorulmuştur.

İşlem

Araştırmacılar tarafından geliştirilen soru formu, internet üzerinden üniversite öğrencilerine gönderilmiştir. Bu formun üstüne bilgilendirme bölümü eklenerek katılımcılar, araştırmanın amacına ilişkin bilgilendirilmiştir. Ayrıca, araştırmanın gerçekçi sonuçlar verebilmesi için ölçeklerden elde edilen verilerin toplu olarak değerlendirileceği ve sadece bilimsel bir araştırmanın amacına uygun olarak kullanılacağı, bu nedenle ölçeğe adlarını yazmalarına gerek olmadığı açıklanarak katılımcıların içtenlikle verecekleri cevapların, araştırmanın amacına ulaşmasına katkı sağlayacağını bilgisi de verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada veriler analiz edilirken içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde sözcük öbekleri ile cümleler, veri analiz birimi olarak kullanılmıştır. Verilere ilişkin kodlamalar yapılmadan önce, veriler kendi aralarında sınıflandırılarak arşivlenmiştir. Kodlama işlemi yapılırken ise mağdur, seyirci ve zorba rollerindeki üniversite öğrencilerinin mağdur olma rolüne yönelik düşünceleri, duyguları, davranışları ile ilişkili görüşlerine ilişkin yapılar, ilgili alan yazın dikkate alınarak kodlanmıştır. Veriler okunurken bu görüşler dışında tespit edilen yeni kodlar da eklenmiştir. Araştırmada, üniversite öğrencilerinin isimleri gizli tutularak öğrenciler A, B, C vb. harflerle kodlanarak analiz sonuçları verilmiştir.

Bulgular

1. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalıkta hangi rolleri deneyimlediklerini anlamak amacıyla katılımcılara daha önce sosyal medya hesaplarının herhangi birinden saldırganlık (fiziksel, sözel, cinsel, duygusal vb.) içeren mesaj alıp almadıkları sorularak katılımcıların mağdur olma rolünü deneyimleyip deneyimlemedikleri öğrenilmek istenilmiştir. Katılımcıların 16'sı (%72.73) böyle bir mesaj aldığını, altısı (%27.27) ise böyle bir mesaj almadığını ifade etmiştir.

Daha sonra, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık rollerinden zorba olma rolünü deneyimleyip deneyimlemediklerini öğrenmek amacıyla daha önce, kendilerinin birisine sosyal medya hesaplarının herhangi birinden saldırganlık (fiziksel, sözel, cinsel, duygusal vb.) içeren mesaj gönderip göndermedikleri, sorulmuştur. Katılımcıların dördü (%18.18), böyle bir mesaj gönderdiğini, 18'i (%81.89) ise böyle bir mesaj göndermediğini ifade etmiştir.

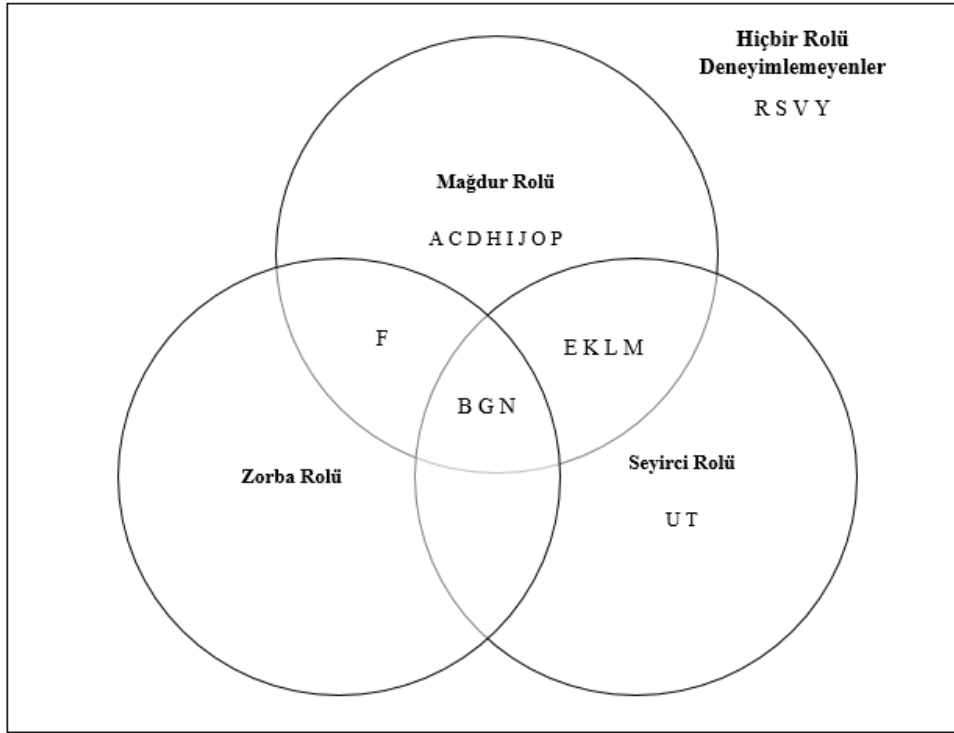
Son olarak üniversite öğrencilerinin siber zorbalık rollerinden seyirci olma rolünü deneyimleyip deneyimlemediklerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla daha önce, bir tanıdığı sosyal medya hesaplarının herhangi birinden saldırganlık (fiziksel, sözel, cinsel, duygusal vb.) içeren mesaj alıp almadığı sorulmuştur.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Katılımcıların dokuzu (%40.91) böyle bir mesaja tanık olduğunu, 13'ü (%59.09) ise böyle bir mesaja tanık olmadığını ifade etmiştir.

Araştırma bulgularına göre üniversite öğrencilerinin 16'sı (%72.73) mağdur rolünü, dördü (%18.18) zorba rolünü, dokuzu (%40.91) ise seyirci rolünü deneyimlemiştir. Üniversite öğrencilerinin üçü (%13.64) siber zorbalıktaki tüm rolleri (mağdur, zorba, seyirci) deneyimlerken dördü (%18.18) siber zorbalıkta hiçbir rolü (mağdur, zorba, seyirci) deneyimlememiştir. Ayrıca hem mağdur rolünü hem zorba rolünü deneyimleyen dört; hem mağdur rolünü hem seyirci rolünü deneyimleyen yedi üniversite öğrencisinin olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık rollerine ilişkin tüm bu araştırma bulguları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Bulgular

2. Siber Zorbalıkta Mağdur Olma Rolünü Deneyimleyen Üniversite Öğrencilerinin Mağdur Olma Rolü İle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin 16'sı (%72.73) siber zorbalıkta mağdur olma rolünü deneyimlediğini ifade etmiştir. Mağdur rolündeki katılımcılara mesajı aldıklarında akıllarından neler geçtiğini yazmaları istenilmiştir. Bu kapsamda mağdur rolündeki öğrencilerin, mağdur olma rolüne ilişkin düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 1'de verilmiştir.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Tablo 1. Mağdur Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolüne İle İlişkili Düşünceleri

Alt Temalar	Katılımcılar
Kendine yönelik olumsuz düşünceler	O
Zorba rolündekilere yönelik olumsuz düşünceler	B, C, E, F, G, H, I, J, K, M, N, P
Nötr düşünceler	A, D, L

Tablo 1 incelendiğinde mağdur rolündeki katılımcılardan birinin kendine yönelik olumsuz düşünceleri olduğu, 12'sinin zorba rolündekilere yönelik olumsuz düşünceleri olduğu, üçünün ise nötr düşüncelere sahip olduğu görülmüştür. Bir katılımcı kendisine yönelik düşüncesini şöyle açıklamıştır: “*Kendimi kötü hissettim. Neden böyle bir şeyin benim başıma geldiğini düşündüm (O).*” Bir diğer katılımcı ise zorba rolündekilere yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Yalnızca nefret kasma istenci, kişisel problemleri gizli profiller ardından yansıtma vs. (J).*”

Mağdur rolündeki katılımcılara mesajı aldıklarında neler hissettiklerini yazmaları istenilmiştir. Bu kapsamda mağdur rolündeki katılımcıların mağdur olma rolüne ilişkin duyguları anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Mağdur Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolü İle İlişkili Duyguları

Alt Temalar	Katılımcılar
Olumsuz duygular	A, B, C, D, E, F, G, H, J, K, L, M, N, O, P
Nötr duygular	I, K

Tablo 2 incelendiğinde mağdur rolündeki katılımcılardan 15’inin olumsuz duygulara sahip olduğu, ikisinin ise nötr duygulara sahip olduğu görülmüştür. Katılımcılardan hem olumsuz hem de nötr duyguya sahip olduğu görülen katılımcı, duygularını şu şekilde ifade etmiştir: “*İyi değil tabii ki. Kişisine göre değişir. Tanımadığım kişileri umursamıyorum (K).*” Olumsuz duyguya sahip olduğu tespit edilen bir katılımcı ise duygularını şöyle açıklamıştır: “*Elbette kötü hissettim ama kendimi sorunun kaynağı olarak görmedim (E).*” Bir diğer katılımcı ise duygularını “*Kalbim kırıldı, sinirlendim (L).*” şeklinde ifade etmiştir.

Mağdur rolündeki katılımcılara mesajı aldıklarında neler yaptıklarını yazmaları istenilmiştir. Bu kapsamda mağdur rolündeki katılımcıların mağdur olma rolüne ilişkin davranışları anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 3’te verilmiştir

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Tablo 3. Mağdur Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolü İle İlişkili Davranışları

Alt Temalar	Katılımcılar
Eyleme geçme: Zorba rolündekileri engelleme	C, D, E, G, J, K, M, O
Eyleme geçme: Zorba rolündekilerle iletişime geçme	B, E, H, N
Eyleme geçme: Durumla ilgili başkalarıyla iletişime geçme	F, L
Eyleme geçmeme	A, B, I, L, P

Tablo 3 incelendiğinde mağdur rolündeki katılımcıların 11'inin eyleme geçmeye ilişkin davranışlarının olduğu görülmüştür. Bu bağlamda katılımcılardan sekizi zorba rolündekileri engellediklerini, dördü zorba rolündekilerle iletişime geçtiğini, ikisi durumla ilgili başkalarıyla iletişime geçtiğini ifade etmiştir. Katılımcıların beşi ise sosyal medyadan aldıkları mesaj ile ilgili eyleme geçmemiştir. Mağdur rolündeki bir katılımcı sosyal medya hesabından aldığı mesaja ilişkin davranışlarını şu şekilde açıklamıştır: *“Görmezden gelip mesajları cevaplamadım ancak gelen mesajları yakın arkadaş grubumla paylaştım (L).”* Bir başka katılımcı *“Cevap verip kendi sınırlarımı bozdum. Yapılmaması gereken bir şeydi (N).”* şeklinde davranışını açıklamıştır. Hem eyleme geçmeme hem de iletişime geçme davranışında bulunduğu tespit edilen bir diğer katılımcı ise davranışını şöyle açıklamıştır: *“Umursamıyorum ya da tersliyorum (B).”*

3. Siber Zorbalıkta Zorba Olma Rolünü Deneyimleyen Üniversite Öğrencilerinin Mağdur Olma Rolü İle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin dördü (%18.18) siber zorbalıkta zorba olma rolünü deneyimlediğini ifade etmiştir. Zorba rolündeki katılımcılara, mesajı gönderirken neler düşündüklerini yazmaları istenerek zorba rolündeki katılımcıların düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Zorba Rolündeki Öğrencilerin Düşünceleri

Alt Temalar	Katılımcılar
Mağdur rolündekilere yönelik olumsuz düşünceler	B, F, G, N

Tablo 4 incelendiğinde zorba rolündeki katılımcıların dördünün yani tamamının, mesaj gönderilen mağdur rolündeki kişi/kişilere yönelik olumsuz düşüncelerinin olduğu görülmüştür. Mesaj gönderilen mağdur rolündekilere yönelik olumsuz düşünceleri olduğu görülen katılımcılar, düşüncelerini şöyle açıklamışlardır: *“Yaptığı hatalardan dolayı yapmam gerektiğini düşündüm daha önce iyi niyetle anlattım anlaşılmadı sonrasında sert bir dille uyardıyı düşündüm (B).”, “Sinirlendiğim için göndermişim (F).”, “Dalga geçmek (G).”* ve *“Düşüncelerinin insani olmadığını ona göstermek istedim ve değiştirmesi gereken bir karakteri olduğunu düşündüm (N).”*

Zorba rolündeki katılımcılara, mesajı gönderirken neler hissettiklerini yazmaları istenerek duyguları anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Zorba Rolündeki Öğrencilerin Duyguları

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Alt Temalar	Katılımcılar
Olumsuz duygular	B, F, N
Nötr duygular	G

Tablo 5 incelendiğinde zorba rolündeki öğrencilerin üçünün olumsuz duygulara, birinin ise nötr duygulara sahip olduğu görülmüştür. Duygularını olumsuz duygularla ifade eden katılımcılar, “*Sinirlilik ve umutsuzluk hissettim (B).*”, “*-4 sene önceydi- Nefret doluydum, söylediğim şeyleri belki hak etmişti ama ben yine de o mesajları göndermezdim (N).*” ve “*Öfke hissettim (F).*” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Nötr duygularla açıklamalarda bulunan katılımcı ise “*Heyecanlı hissettim (G).*” şeklinde bildirimde bulunmuştur.

Zorba rolündeki katılımcılara, kendileri mağdur rolündekilerin yerinde olsalar ve böyle bir mesaj alsalar neler yapacaklarını yazmaları istenerek zorba rolündeki katılımcıların mağdur olma rolüne ile ilişkili davranışları anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Zorba Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolü İle İlişkili Davranışları

Alt Temalar	Katılımcılar
Eyleme geçme: Zorba rolündekilerle iletişime geçme	F
Eyleme geçmeme	B, G, N

Tablo 6’da görüldüğü gibi zorba rolündeki katılımcıların yalnızca biri, mağdur olma deneyimini yaşayan kendisi olduğunda eyleme geçme boyutunda davranacağını ifade etmiştir. Diğer üç katılımcı ise mağdur olma deneyimini yaşayan kendisi olduğunda eyleme geçmeyeceğini ifade etmiştir. Eyleme geçme kapsamında açıklama yapan katılımcının “*Öfkeyle karşılık verirdim (F).*” şeklinde bildirimde bulunduğu görülmüştür. Eyleme geçmeyeceğini belirten katılımcıların açıklamaları ise şöyledir: “*Çok üzülürdüm, sinirlenirdim; fakat kendimi de değiştirdim bu kadar lafa (B).*”, “*Korkar merak ederdim (G).*” ve “*Bu kadar kişi benim düşüncelerimden rahatsız olduysa belki düşüncelerim normal değildir diye düşünüp onların açısından bakmaya çalışırdım (N).*”

4. Siber Zorbalıkta Seyirci Olma Rolünü Deneyimleyen Üniversite Öğrencilerinin Mağdur Olma Rolü İle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin dokuzu (%40.91) siber zorbalıkta seyirci olma rolünü deneyimlediğini ifade etmiştir.

Seyirci rolündeki katılımcılara, tanıdığı kişi ya da kişiler mesaj aldıklarında kendilerinin neler düşündüklerini yazmaları istenilmiştir. Bu kapsamda seyirci rolündeki katılımcıların mağdur olma rolü ile ilişkili düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Seyirci Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolüne İle İlişkili Düşünceleri

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Alt Temalar	Katılımcılar
Seyirci rolüne yönelik düşünceler	M, N
Mağdur rolündekilere yönelik düşünceler	E, M, N
Zorba rolündekilere yönelik olumsuz düşünceler	B, G, K, L, T, U

Tablo 7 incelendiğinde seyirci rolündeki öğrencilerin ikisi kendine yönelik düşüncelerinden, üçü mesajı alan tanıdığı kişi/kişilere yönelik düşüncelerinden, altısı ise mesajı gönderen kişi/kişilere yönelik olumsuz düşüncelerinden söz etmiştir. Seyirci rolündeki katılımcılardan birisi düşüncelerini şöyle açıklamıştır: *“Onlar adına üzülüm ve onları bu kişilerden korumak istedim (M).”* Bir diğer katılımcı ise *“Atan kişilerin acınası olduğunu düşündüm (K).”* diyerek düşüncelerini açıklamıştır.

Seyirci rolündeki katılımcılara, tanıdığı kişi ya da kişiler mesaj aldıklarında kendilerinin neler hissettiklerini yazmaları istenilmiştir. Bu kapsamda seyirci rolündeki katılımcıların mağdur olma rolü ile ilişkili duyguları anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Seyirci Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolüne İle İlişkili Duyguları

Alt Temalar	Katılımcılar
Olumsuz duygular	B, E, G, K, L, M, N, U
Nötr duygular	T

Tablo 8 incelendiğinde seyirci rolündeki öğrencilerin sekizi olumsuz duygulara, biri ise nötr duygulara sahiptir. Duygularını nötr olarak açıklayan katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Birçok tanıdığımın başına geldiği için artık çok üstünde durmuyorum ama ilk rastladığımda çok rahatsız hissetmişim ve kendi başıma gelmesinden korkmuştum (T).”* Bir başka katılımcı ise *“Onun adına rahatsız hissettim (U).”* diyerek olumsuz duygularını ifade etmiştir.

Seyirci rolündeki katılımcılara, tanıdığı kişi ya da kişilerin yerinde olsalar bu mesajı aldıklarında kendilerinin neler yapacaklarını yazmaları istenilmiştir. Bu kapsamda seyirci rolündeki katılımcıların mağdur olma rolü ile ilişkili davranışları anlaşılmasına çalışılmıştır. Verilerin analizi sonucunda oluşan temalar ve alt temalar ile bunlara ait ifadelerin hangi katılımcı tarafından kullanıldığına ilişkin frekanslar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Seyirci Rolündeki Öğrencilerin Mağdur Olma Rolü İle İlişkili Davranışları

Alt Temalar	Katılımcılar
Eyleme geçme: Zorba rolündekileri engelleme	G, M
Eyleme geçme: Zorba rolündekilerle iletişime geçme	B
Eyleme geçme: Durumla ilgili başkalarıyla iletişime geçme	L, M, T, U
Eyleme geçmeme	E, K, N

Tablo 9 incelendiğinde seyirci rolündeki katılımcıların altısı, eyleme geçme davranışında bulunacağını ifade

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

etmiştir. Bu bağlamda katılımcılardan ikisi zorba rolündekileri engelleyeceklerini, biri zorba rolündekilerle iletişime geçeceğini, dördü durumla ilgili başkalarıyla iletişime geçeceğini ifade etmiştir. Katılımcıların üçü ise eyleme geçmeyeceğini ifade etmiştir. Eyleme geçeceğini ifade eden katılımcılardan bazılarının ifadeleri şöyledir: “Engellerdim eğer devam ederse polise giderdim (M).”, “Engellerdim ve bir süre hesabımı dondururdum (G).” Eyleme geçmeyeceğini belirten katılımcılardan birisi şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Üzerinde fazla durmazdım, insanların hakaret içerikli yorumlarını ciddiye almıyorum; çünkü kaynağı ben değilim (E).”

Sonuç ve Tartışma

Araştırma bulgularına göre katılımcıların 18’inin (%81.82) yaşamlarının bir döneminde siber zorbalık deneyimi olmuştur. Alan yazına bakıldığında siber zorbalıkla ilgili araştırmaların olduğu ve bireylerin siber zorbalık rollerinden en az birisini deneyimlediği görülmüştür. Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde üniversite öğrencilerinin siber zorbalık yaşantıları ve deneyimledikleri rollere ilişkin gerçekleştirilen araştırmaların olduğu görülmüştür (Abaido, 2019; Dikmen & Çağlar, 2017; Elmas, 2016; Faucher, Jackson & Cassidy, 2014; Güler, 2019; Hamuddin, 2019; İğdeli, 2018; Martínez-Montegudo, 2019; Myers & Cowie, 2017; Orel ve diğ., 2017; Sam ve diğ., 2019; Souza ve diğ., 2019; Uysal ve diğ., 2014). Alan yazında gerçekleştirilen bu araştırmalar incelendiğinde, araştırma bulgularıyla örtüştüğü görülmektedir. Üniversite öğrenciliği döneminde bireyler, siber zorbalıkta mağdur, zorba ve seyirci rollerinden birini ya da birkaçını deneyimleyebilmektedir.

Bir diğer bulguya göre mağdur rolündeki katılımcıların büyük bir kısmının zorba rolündekilere yönelik olumsuz düşünceleri ve olumsuz duyguları vardır. Siber zorbalıkta mağdur rolündeki kişi, saygısızlığa, isim takılmasına, alay edilmeye, tehdit edilmeye ve başkaları tarafından yayılan dedikodunun konusu olmaya maruz kalmaktadır (Patchin & Hinduja, 2016). Bu yüzden kişi, sosyal, duygusal ve psikolojik alanlarda ciddi anlamda sorunlarla karşılaşabilmekte (Ayas & Deniz, 2014) ve yoğun negatif duygular hissedebilmektedir (Peker, 2015a; Sourander ve diğ., 2010). Bu duygular kızgınlık, acizlik, üzüntü, incinme, yalnızlık, korkma, utanma, aciz, yardıma muhtaç hissetme ve utanma gibi olumsuz duygulardır (Semerci, 2017). 400 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilen bir araştırmada siber zorbalıkta mağdur rolündekilerin, zorba rolündekilerden ve hiçbir şekilde siber zorbalık rolüne karışmamış olanlardan daha yoğun şekilde negatif duygular hissettikleri ortaya konulmuştur (Peker, 2015). Coelho ve Romão (2018), tarafından gerçekleştirilen araştırmada mağdur rolündekilerin daha yüksek düzeyde kaygılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siber zorbalık ile ilgili yürütülen başka bir araştırmada da mağdur rolündekilerin sinirli, kızgın, üzgün hissetme gibi olumsuz duygulara sahip oldukları görülmüştür (Patchin & Hinduja, 2016). Bu araştırmaların bulguları, araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Yine araştırma bulgularına göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun zorbalık içeren mesaj aldıklarında zorba rolündekileri engelleme, zorba rolündekilerle iletişime geçme ve zorbalık durumuyla ilgili başkalarıyla iletişime geçme davranışlarının olduğu görülmüştür. Siber zorbalıkla baş etme şekilleri, bireyden bireye farklılaşabilmektedir (Türkileri-İnselöz & Uçanok, 2013). Çetinkaya (2010), tarafından gerçekleştirilen araştırmada siber zorbalıkta mağdur rolünü deneyimleyen kişilerin zorba rolündekileri engelleme, zorba rolündekilerle iletişime geçme ve zorbalık durumuyla ilgili başkalarıyla iletişime geçme davranışlarında buldukları ortaya konulmuştur. Bireyin, karşılaştığı zorbalık durumunun üstesinden gelmesinde baş etme becerileri oldukça önemlidir. Patchin & Hinduja (2016), tarafından gerçekleştirilen araştırmada mağdur rolündekilerin zorba rolündekine durmasını söyleme, bir başkası ile zorbalık hakkında iletişime geçme ve

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

uzaklaşma gibi davranışlarda buldukları görülmüştür. Literatürdeki bu araştırma bulguları, araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Topçu & Erdur-Baker (2016), siber zorbalıkta mağdur rolündekilerin yardım kaynaklarını fark edip sağlıklı bir şekilde yardım almasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yani, siber zorbalıkta mağdur rolündekilerin etkili başa çıkabilme becerilerine sahip olmaları ve yardım kaynaklarını bilip bu kaynaklardan yararlanmaları önem arz etmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre zorba rolündeki katılımcıların tamamının, mağdur rolündekilere yönelik olumsuz düşünceleri vardır. Katılımcılar, olumsuz düşüncelerini şu şekillerde açıklamışlardır: *“Yaptığı hatalardan dolayı yapmam gerektiğini düşündüm daha önce iyi niyetle anlattım anlaşılmadı sonrasında sert bir dille uyardım düşündüm (B).”*, *“Sinirlendiğim için göndermişim (F).”* ve *“Düşüncelerinin insani olmadığını ona göstermek istedim ve değiştirmesi gereken bir karakteri olduğunu düşündüm (N).”* Katılımcıların bu düşünceleri, mağdur rolündekilerle iletişime geçme biçimlerini de yansıtmaktadır. Katılımcılar, kendilerince uygun olmayan düşüncelere yönelik tepki verirken zorbalık içeren davranışlarda bulunmuşlardır. Yani, zorba rolündekilerin sağlıklı bir şekilde iletişim kurma konusunda güçlük yaşadıkları söylenebilir. Olumsuz düşüncelerin yanında zorba rolündeki katılımcıların çoğu, olumsuz duygulara sahiptir. Siber zorbalıkla ilgili olarak gerçekleştirilen bir çalışmada, zorba rolündekilerin negatif duygulara sahip olduğu ve suçluluk, üzüntü, kızgınlık gibi negatif duygular arttıkça siber zorba davranışların da arttığı ortaya konulmuştur (Peker, 2015a). Lise öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışmada, siber zorba davranışlarda bulunmayan kişilerin dostluk, barışçı olma ve saygı gibi insani değerlere daha çok önem verirken siber zorba davranışlarda bulunan kişilerin dostluk, barışçı olmak ve saygı gibi insani değerlere daha az önem verdikleri saptanmıştır (Büyükyıldırım & Dilmaç, 2015). Tüm bunlara ek olarak 849 lise öğrencisiyle gerçekleştirilen çalışmada, katılımcıların psikolojik sağlımlıkları arttıkça zorba rollerinin azaldığı bulunmuştur (Sabancı, 2018). Yani siber zorba rolündeki katılımcıların psikolojik sağlımlıkları düşükse, stres verici durumlarla karşılaştıklarında etkili bir şekilde başa çıkma becerilerini kullanmakta güçlük çekebilirler ve zorbalık davranışlarında bulunabilirler. Psikolojik sağlamlığı yüksek düzeyde olan birey, kendi kendine yardım etme yeteneği, dürtü diğerleriyle sosyal bağlantılarının olması gibi bir takım koruyucu faktörlere sahiptir (Fayombo, 2010). Bu koruyucu faktörlere sahip olmayan birey, sorunlarını çözmek için zorbalık içeren davranışlarda bulunabilir. Örneğin, 301 lise öğrencisinin algıladıkları sosyal destek ve siber zorbalığa eğilimin incelendiği çalışmada ergenlerin aileden, arkadaştan ve öğretmenden algıladıkları sosyal destek azaldıkça siber zorba davranış sergileme olasılıklarının arttığı bulunmuştur (Peker & Eroğlu, 2015). Tüm bunlara ek olarak sanal ortamda anonimleşme, zorbalık davranışının sıklığını ve yaygınlığını artırarak zorba rolündekilerin zorbalık davranışını artırabilir. Çünkü sanal ortamda zorba davranışlarda bulunmalarının olası nedenlerinden birisi de mağdur rolündeki kişi ile yüz yüze iletişim içerisinde olmamaktan kaynaklanan rahatlık olabilir (Özdemir & Akar, 2011). Ayrıca zorba rolündeki katılımcılar, yüksek düzeyde sosyal geri çekilme (Coelho ve Romão, 2018) ve sosyalleşmede güçlük yaşayabilirler (Peker, 2015). Hem sosyal geri çekilme hem de sosyalleşmede güçlük yaşamaları, siber zorbalık davranışlarını artırabilir. Sosyal geri çekilme ve sosyalleşmede güçlük yaşamaya ek olarak üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen başka bir çalışmada, sosyal normlara uyumu düşük düzeyde olan öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri yüksek bulunmuştur (Erbiçer, 2017). Yani sosyal normlara uyma da siber zorbalık davranışlarını etkileyebilir. Yine araştırma bulgularına göre katılımcıların çoğu mağdur olma rolünü deneyimleyen kendisi olursa davranışsal bağlamda eyleme geçmeyeceğini ifade etmiştir. Bu bulgu oldukça ilginçtir. Çünkü mağdur ve seyirci rolündeki

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

katılımcılar, mağdur rolünde olsalar zorba rolündekileri engelleme, zorba rolündekilerle iletişime geçme ve zorbalık durumuyla ilgili başkalarıyla iletişime geçme davranışlarında bulunacağını ifade etmektedir. Zorba rolündekilerin, geçmişte geleneksel zorbalıkla karşılaştığına ilişkin araştırmalar (Smith ve diğ., 2008; Ybarra & Mitchell, 2004) durumu daha da ilgi çekici hale getirmektedir. Siber zorbalıkla baş etme şekilleri, bireyden bireye farklılaşabilmektedir (Türkileri-İnselöz & Uçanok, 2013). Ancak siber zorbalık rolleri kapsamında her bir role ilişkin davranışların bu kadar bariz bir şekilde farklılaşması oldukça dikkat çekicidir. Peker ve Ekinci (2016), tarafından gerçekleştirilen araştırmada katılımcıların siber zorbalıkla başa çıkabilmelerinde genel öz yeterliliklerinin etkili olduğu görülmüştür. Araştırma sonucuna göre öz yeterliliği yüksek olan katılımcılar, siber zorbalıkla daha kolay baş edebilmektedir. Bu kapsamda zorba rolündekilerin öz yeterlilikleri düşükse etkili bir şekilde başa çıkma becerilerini kullanamayıp eyleme geçmemeyi tercih ettikleri düşünülebilir. Son olarak zorba rolündekilerin düşük toplum yanlısı davranışlara (Sourander ve diğ., 2010) sahip olabileceği bilindiğinden bu kişilerin mağdur rolündekilerle empati kurmasının güç olduğu söylenebilir. Ayrıca, sanal ortamda mağdur rolündekilerin olumsuz duyguları doğrudan görülemediği için zorba rolündekiler, mağdur rolündekilerle empati kurmakta güçlük çekebilir (DeHue, Bolman & Völlink, 2008).

Araştırmanın son bulgusuna göre seyirci rolündeki katılımcıların büyük bir çoğunluğunun zorba rolündekilere yönelik olumsuz düşünceleri ve olumsuz duyguları vardır. Katılımcıların çoğu, mağdur rolünde olsalar zorba rolündekileri engelleme, zorba rolündekilerle iletişime geçme ve zorbalık durumuyla ilgili başkalarıyla iletişime geçme davranışlarında bulunacağını ifade etmiştir. Zorbalıkta seyirci rolündekilerin sahip olması beklenen sosyal becerilerden birisi de diğerlerinin duygularını anlama ve diğerlerine ilgi gösterme ile olayları başkalarının bakış açısıyla görme yeteneği olan empatidir (Jenkins & Nickerson, 2017). Örneğin Menolascino & Jenkins (2018), tarafından gerçekleştirilen araştırmada seyirci rolündeki erkek katılımcıların empati düzeyleri arttıkça zorbalığı acil bir durum olarak yorumlama ve müdahale etme sorumluluğunu kabul etme olasılıklarının yüksek olduğu bulunmuştur. Seyirci rolündeki kadın katılımcıların ise empati düzeyleri ne olursa olsun zorbalığı acil bir durum olarak algıladıkları ve müdahale sorumluluğunu kabul ettikleri görülmüştür. Yani cinsiyetler arası farklılıklar olsa da empati kurabilme yeteneği, zorbalıkla ilgili eyleme geçme davranışını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda araştırma bulgularına göre siber zorba rolündeki katılımcıların çoğunun, mağdur rolündeki kişilerle empati kurabildiği söylenebilir. Çünkü seyirci rolündeki katılımcılar, mağdur rolündeki katılımcılar gibi hem zorba rolündeki kişi/kişilere yönelik olumsuz düşüncelere ve olumsuz duygulara sahiptir hem de siber zorbalıkta mağdur rolündeki kişiler gibi zorba rolündekileri engelleme, zorba rolündekilerle iletişime geçme ve zorbalık durumuyla ilgili başkalarıyla iletişime geçme davranışlarında bulunacaklarını açıklamışlardır. Tüm bunlara ek olarak siber zorbalıkta seyirci rolündeki kişi, mağdur ve/veya zorba tarafından tanınabileceği gibi hiç tanınmayan birisi de olabilir (Slonje & Smith, 2008). Bir araştırmada sosyal grup üyeliği ve grup büyüklüğünün, zorbalıkta seyirci rolündekilerin müdahalesine etkisinin incelenmiştir. Araştırmada grup büyüklüğünün çevredekilerin yabancı olduğu bir sokak şiddeti senaryosuna müdahaleyi engellediği; ancak çevredekiler arkadaş olduğunda müdahaleyi teşvik ettiği görülmüştür. Araştırma sonucunda ise seyirci rolündekiler, grup düzeyinde psikolojik ilişkileri paylaştığında, grup büyüklüğünün yardım etmeyi teşvik ettiğine ya da engellediğine ulaşılmıştır (Levine & Simon Crowther, 2008). Yani, siber zorbalıkta seyirci rolündekilerin duygu, düşünce ve davranışları ele alınırken seyirci rolündekinin empati düzeyi ile mağdur ve/veya zorba rolündekileri tanınmasının da önemli olduğu söylenebilir.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Bu araştırmanın sonucunda mağdur ve seyirci rolündekilerin, siber zorbalığın zorba rolündekilerden kaynaklandığını düşündükleri ve bu kişilere yönelik olumsuz duygu ve düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca, seyirci rolündekilerin mağdur rolündekilerle empati kurabildiği, zorba rolündekilerin ise mağdur rolündekilere ilişkin hem olumsuz düşüncelere sahip oldukları hem de bu kişilerle empati kuramadıkları tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte kişilerin siber zorbalık konusunda yalnızca “mağdur”, “zorba” ya da “seyirci” olarak sınıflandırılmadıkları görülmüştür. Yani kişiler, kimi zaman zorbalık yapmakta kimi zaman zorbalığa maruz kalmakta ve kimi zaman ise zorbalığa seyirci olmaktadır. Bu sonuçlar göz önünde bulundurularak kişileri maruz kaldığı rollerden bağımsız olarak ele almak oldukça önemlidir. “Mağdur”, “zorba” ya da “seyirci” olmayı bir sınıflandırma olarak değil de içinde bulunulan durum olarak düşünmek, siber zorbalıkla baş etmeyi ve bireyleri güçlendirmeyi kolaylaştırabilir. Tüm bunlara ek olarak siber zorbalıkla ilgili mağdur, zorba, seyirci olma rollerinin her biri bilimsel bir şekilde ele alınarak zorbalığı önleyici müdahalelerin geliştirilmesi önemlidir. Bu bağlamda mağdur rolündekilerin yaşadıkları zorbalık deneyimleriyle baş edebilmeleri için özellikle yardım kaynaklarını keşfedip kullanmaları teşvik edilebilir. Zorba rolündekilerin iletişim becerileri ile öfke kontrol becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar planlanabilir. Seyirci rolündekilerin ise empati düzeyleri ve işbirliği becerileri geliştirilerek zorbalığa müdahale edici rolü güçlendirilebilir.

Öneriler

Bu çalışmada, internet aracılığı ile 22 üniversite öğrencisine ulaşılmıştır. Bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmaların daha fazla katılımcı ile yapılması ve odak grup görüşmeleri gibi yöntemlerle veri çeşitlenmesine gidilmesi önerilebilir.

Araştırmanın katılımcıları, üniversite öğrencileridir. Siber zorbalık özellikle ergenlik döneminde gündemde olan ve bireylerin ruh sağlığını önemli ölçüde etkileyen bir konudur (Arıca ve diğ., 2008; Demircioğlu, 2020; Güçlü, 2019; Juvonen & Gross, 2008; Karaosmanoğlu, 2019; Kaya, 2020; Kubiszewski ve diğ., 2013; Li, 2010; Litwiller & Brausch, 2013; Martinez-Monteağudo ve diğ., 2020; Slonje & Smith, 2008; Smith ve diğ., 2008; Sourander ve diğ., 2010; Suzuki ve diğ., 2011; Topçu & Erdur-Baker, 2016). Benzer bir araştırmanın ergenlerle de gerçekleştirilmesi, alan yazına bir ölçüde de olsa katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Alan yazındaki araştırmalar, internette geçirilen sürenin siber zorbalık rollerini deneyimleme olasılığını artırdığını ortaya koymaktadır (Baran, Keskin & Genç, 2014; Çivilidağ & Cooper, 2013; Göldağ, 2017; Gönültaş, 2019; Özdemir & Akar, 2011; Yaman, Karakulah & Dilmaç, 2013). Araştırma bulgularına göre katılımcıların, sosyal medya hesapları üzerinden siber zorbalık rollerini deneyimlediği bilinmektedir. Bu kapsamda bireylerin özellikle sosyal medyada geçirdikleri süreyi sınırlandırmaları önerilebilir.

Son olarak tüm araştırma bulguları dikkate alındığında bireylerin siber zorbalık rollerini deneyimlememeleri için önleyici müdahalelerin planlanması, deneyimlemeleri durumunda ise başa çıkabilme becerilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda siber zorbalık rollerini deneyimleyen ve siber zorbalıktan etkilenen bireylerin psikolojik olarak güçlendirilmeleri için üniversitelerde yer alan psikolojik danışma merkezlerinin çalışmaları oldukça önemlidir.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

Kaynaklar

- Abaido, G. M. (2020). Cyberbullying on social media platforms among university students in the United Arab Emirates. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 407-420. doi:<http://doi.org/10.1080/02673843.2019.1669059>
- Agatston, W. P., Kowalski R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60.
- Aksaray, P. D. S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Ang, P. R., & Goh, H. D. (2010). Cyber bullying among adolescents: the role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry & Human Development*, 41, 384-397.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 11(3), 253-261. doi: <http://doi.org/10.1089/cpb.2007.0016>
- Ayas, T., & Deniz, M. E. (2014). Depresyon, anksiyete ve cinsiyet değişkenlerine göre sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinin yordanması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1, 1-17.
- Baran, B., Keskin, E., & Genç, Ş. (2014). Öğretmen adaylarının Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 3(1), 34-43.
- Büyükyıldırım, İ., & Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 7-40.
- Coelho, V. A., & Romão, A. M. (2018). The relation between social anxiety, social withdrawal and (cyber) bullying roles: A multilevel analysis. *Computers in Human Behavior*, 86, 218-226. doi:<https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.04.048>
- Çetinkaya, B. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Çivilidağ, A., & Cooper, T. H. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, 6(1), 497-511. doi:http://doi.org/10.9761/JASSS_482
- DeHue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(2), 217-223.
- Demir, Ö., & Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylıklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 1-26.
- Demirbaş, N. K., & Öztemel, K. (2019). Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği'nin (ZSMÖ) Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(54).
- Demircioğlu, I. Z., (2020). Antecedents of social media addiction and cyberbullying among adolescents: Attachment, the dark triad, rejection sensitivity and friendship quality. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Dikmen, M., & Çağlar, A. (2017). Öğretmen adaylarının bilgisayar kullanımına ilişkin öz-yeterlik algısı ile siber zorbalık duyarlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 261-277.
- Elmas, B. (2016). Öğretmen adaylarının siber zorbalık ve siber mağduriyet algı düzeylerinin incelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Erbıçer, S., E. (2017). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin sosyal uyuma ve bazı kişisel değişkenlere göre incelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, (27), 31-42.
- Faucher, C., Jackson, M., & Cassidy, W. (2014). Cyberbullying among university students: Gendered experiences, impacts, and perspectives. *Education Research International*, 2014, 1-10. doi:<http://doi.org/10.1155/2014/698545>
- Fayombo, G. (2010). The relationship between personality traits and psychological resilience among the Caribbean adolescents. *International Journal of Psychological Studies*, 2(2), 106-116. doi: <http://doi.org/10.5539/ijps.v2n2p105>
- Göldağ, B. (2017). Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

- durumları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 719-730. doi: <http://doi.org/10.17719/jisr.20175434638>
- Gönültaş, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin problemlerli internet kullanım düzeyleri ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Güçlü, G. (2019). Ergenlerde siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre psikolojik sağlamlığın incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Güler, M. (2019). Üniversite öğrencilerinde siber zorbalık ve psikolojik iyi oluşun incelenmesi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Hamuddin, B., Syahdan, S., Rahman, F., Rianita, D., & Derin, T. (2019). Do They Truly Intend to Harm Their Friends?: The Motives Beyond Cyberbullying among University Students. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning (IJCBPL)*, 9(4), 32-44.
- İğdeli, F. (2018). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- İsmayılzade, L. (2017). Sanal dünyada sanal dönüşüm. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 1(3), 227-236. doi: <http://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2017.1/3.227-236>
- Jenkins, L. N., & Nickerson, A. B. (2019). Bystander intervention in bullying: Role of social skills and gender. *The Journal of Early Adolescence*, 39(2), 141-166. doi: <http://doi.org/10.1177/0272431617735652>
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds?--Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Karacı, A., Akyüz, İ. H., & Bilgici, G. (2017). Üniversite öğrencilerinin siber güvenlik davranışlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2079-2094.
- Karaosmanoğlu, G. (2019). Drama, çatışma ve siber zorbalık: Ergenlerin siber zorbalığı ve çatışma çözme biçimlerini anlamaya yönelik bir çalışma. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Kaya, A. (2020). Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının, başa çıkma ve aleksitimi açısından incelenmesi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Keith, S., & Martin, M. E. (2005). Cyber-bullying - creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth*, 13(4), 224-228.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 22-30.
- Kubiszewski, V., Fontaine, R., Huré, K., & Rusch, E. (2013). Cyber-bullying in adolescents: associated psychosocial problems and comparison with school bullying. *L'Encephale*, 39(2), 77-84. doi: <http://doi.org/10.1016/j.encep.2012.01.008>
- Levine, M., & Crowther, S. (2008). The responsive bystander: How social group membership and group size can encourage as well as inhibit bystander intervention. *Journal of personality and social psychology*, 95(6), 1429. doi: <http://doi.org/10.1037/a0012634>
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment, & Trauma*, 19, 372-392. doi: <http://doi.org/10.1080/10926771003788979>
- Litwiller, B. J., & Brausch, A. M. (2013). Cyber bullying and physical bullying in adolescent suicide: the role of violent behavior and substance use. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 675-684. doi: <http://doi.org/10.1007/s10964-013-9925-5>
- Martínez-Monteağudo, M. C., Delgado, B., Inglés, C. J., & Escortell, R. (2020). Cyberbullying and social anxiety: a latent class analysis among Spanish adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(2), 406-419. doi: <http://doi.org/10.3390/ijerph17020406>
- Martínez-Monteağudo, M. C., Delgado, B., Inglés, C. J., & García-Fernández, J. M. (2019). Cyberbullying in the university setting. Relationship with family environment and emotional intelligence. *Computers in Human Behavior*, 91, 220-225. doi: <http://doi.org/10.1016/j.chb.2018.10.002>
- Menolascino, N., & Jenkins, L. N. (2018). Predicting bystander intervention among middle school students. *School Psychology Quarterly*, 33(2), 305. doi: <http://doi.org/10.1037/spq0000262>
- Myers, C. A., & Cowie, H. (2017). Bullying at university: The social and legal contexts of cyberbullying among university students. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(8), 1172-1182. doi: <http://doi.org/10.1177/0022022116684208>
- Orel, A., Campbell, M., Wozencroft, K., Leong, E., & Kimpton, M. (2017). Exploring university students' coping strategy intentions for cyberbullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(3), 446-462. doi: <http://doi.org/10.1177/0886260515586363>
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

- bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Peker, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(181). doi:<http://doi.org/10.15390/EB.2015.4412>
- Peker, A. (2015a). Negatif duygunun siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin yordayıcı rolünün incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1633-1646.
- Peker, A., & Ekinci, E. (2016). Genel öz-yeterliğin siber zorbalıkla başa çıkma davranışları üzerindeki yordayıcı etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2126-2140.
- Peker, A., & Eroğlu, Y. (2015). Ergenlerde algılanan sosyal destek ve siber zorbalığa eğilim arasındaki ilişkiler: arkadaştan ve öğretmenden algılanan sosyal desteğin aracı rolü. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 759-778.
- Piotrowski, C. (2012). From workplace bullying to cyberbullying: The enigma of eharassment in modern organizations. *Organization Development Journal*, 30(4), 43-52.
- Price, M., & Dalgleish, J. (2010). Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 29(2), 51.
- Sabancı, Y. (2018). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yordayıcıları olarak akılcı olmayan inançlar psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaçlar. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Salmivalli, C., Voeten, M., & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), 668-676. doi:<http://doi.org/10.1080/15374416.2011.597090>
- Sam, D. L., Bruce, D., Agyemang, C. B., Amponsah, B., & Arkorful, H. (2019). Cyberbullying victimization among high school and university students in Ghana. *Deviant Behavior*, 40(11), 1305-1321. doi:<http://doi.org/10.1080/01639625.2018.1493369>
- Semerci, A. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1285-1300.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154. doi:<http://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., ... & Helenius, H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A population-based study. *Archives of General Psychiatry*, 67(7), 720-728. doi:<http://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2010.79>
- Souza, S. B., Veiga-Simão, A. M., Ferreira, A. I., & Ferreira, P. C. (2018). University students' perceptions of campus climate, cyberbullying and cultural issues: Implications for theory and practice. *Studies in Higher Education*, 43(11), 2072-2087. doi: <http://doi.org/10.1080/03075079.2017.1307818>
- Suzuki, K., Asaga, R., Sourander, A., Hoven, C. W., & Mandell, D. (2012). Cyberbullying and adolescent mental health. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 24(1), 27-35. doi:<http://doi.org/10.1515/ijamh.2012.005>
- Topçu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2016). Zorbalık mağdurlarının yardım alma davranışı ve yardım kaynakları. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 127-145.
- Türkileri-İnselöz, N., & Uçanok, Z. (2013). Ergenlerde sanal zorbalık: Nedenler, duygular ve baş etme yollarının niteliksel analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 20-44.
- Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(4), 468-483.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., & Şahin, M. (2014). Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık Duyarlılıkları ve Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeğinin Bazı Psikometrik Özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 191-210. doi:<https://doi.org/10.12984/eed.54545>
- Wang, J., Nansel, T. R., & Iannotti, R. J. (2011). Cyber and traditional bullying: Differential association with depression. *Journal of Adolescent Health*, 48(4), 415-417. doi:<http://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2010.07.012>
- Yaman, E., Karakülah, D., & Dilmaç, B. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin değerlerini yordayan iki önemli değişken: Siber zorbalık eğilimleri ve okul kültürü arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 323-337.
- Yaman, F., Dönmez, O., Kabakçı-Yurdakul, I., & Odabaşı, F. H. (2017). Okul rehber öğretmenleri gözünden ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları çevrimiçi riskler. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 8(4), 415-427.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerine İlişkin Görüşleri

Ebru ÇANAKÇI & Mehmet Engin DENİZ

- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harrassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27(3), 319-336. doi:<http://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.03.007>
- Ybarra, M. L., Espelage, D. L., & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 31-41. doi:<http://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.010>
- Yıldız, M. (2017). Postmodern iletişim süreçleri ve sanal şöhret. *Ondokuz Mayıs İletişim Fakültesi*, 2(1), 16-23.